

INTERFAOL METODLAR ORQALI O'QUVCHILARDA MULOQOT
KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Abdulloyeva Dilsora Abdumalikovna

“Oriental universitetining Ta’lim menejmenti yo’nalishi magistranti”

abdulloyevadilsora@gmail.com

Pulatov Bahrom Nigmatovich

Fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada interfaol metodlar orqali o'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirish masalasi yoritilgan. O'quvchilarning o'z fikrini erkin va asosli bayon etishi, tinglash, bahs yuritish, guruhda ishlash kabi ko'nikmalarini rivojlantirishda interfaol metodlarning o'rni alohida ahamiyatga ega. Maqolada muloqot ko'nikmalarining asosiy turlari, interfaol metodlarning ularni shakllantirishdagi o'rni, shuningdek, amaliy tavsiyalar va metodik yondashuvlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: interfaol metod, muloqot ko'nikmalari, o'quvchi faolligi, dars jarayoni, shaxsaro aloqa, pedagogik texnologiyalar.

KIRISH

Hozirgi davr ta'limi o'quvchilarda faqat bilim emas, balki shaxsiy kompetensiyalarni-ayniqsa, muloqotga kirishish, o'z fikrini bayon qilish, bahs yuritish, tinglash va tushunish kabi ko'nikmalarni ham shakllantirishni talab etmoqda. Bu jarayonda interfaol metodlarning o'rni beqiyosdir. Chunki ular o'quvchini faollikka chorlaydi, o'qituvchini esa darsning boshqaruvchisidan ko'ra yo'naltiruvchiga aylantiradi.[1] Darslarni samarali tashkil etish va o'quvchilarda turli vaziyatlarda o'z bilimlarini qo'llay olish ko'nikmasini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Bunda o'qituvchilarimiz asosiy vazifani bajaradilar, ya'ni darsning qay darajada tashkil etilganligi pedagog kadrning mahoratiga bog'liq hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Interfaol metodlar-bu o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlovchi, ularni fikr almashishga, bahslashishga, savol-javobga chorlovchi o'qitish usullaridir.[2] Ular o'zaro muloqot qilishni talab qiladi, bu esa o'quvchilarning shaxsiy fikrlarini erkin ifoda etishga yordam beradi.[3]

Muloqot ko'nikmalari turlari:

Muloqot ko'nikmalari bir necha yo'nalishda shakllanadi:

- Nutqiy ifoda – o'z fikrini aniq, tushunarli yetkazish
- Tinglash madaniyati – boshqa fikrlarni anglash
- Bahslashish – asosli fikr bildirish va himoya qilish
- Hamkorlik – guruhda ishlash, fikrga toqatli munosabatda bo'lish[4]

1. Nutqiy ifoda (verbal kommunikatsiya)

Bu ko'nikma shaxsning o'z fikrini aniq, mantiqiy, izchil va tushunarli tarzda bayon eta olish qobiliyatidir. Nutqiy ifoda yozma va og'zaki shaklda amalga oshadi. Yaxshi

nutqiy ifodaga ega bo'lgan o'quvchi yoki pedagog o'z fikrlarini boshqalarga to'g'ri etkaza oladi, murakkab g'oyalarni soddalashtirib tushuntirishga qodir bo'ladi. Bu ko'nikma ayniqsa, taqdimotlar, dars jarayonlari, bahs va muhokamalarda muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Tinglash madaniyati

Samarali muloqot bir tomonlama emas, balki ikki tomonlama bo'lishi kerak. Tinglash – bu faqat eshitish emas, balki suhbatdoshning fikrini diqqat bilan qabul qilish, anglash, unga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lish demakdir. Tinglash madaniyati rivojlangan shaxslar boshqalar bilan ijtimoiy aloqalarni muvaffaqiyatli o'rnatadi, qarama-qarshi fikrlarga toqat bilan yondasha oladi. Ushbu ko'nikma empatiya, diqqat va sabr kabi fazilatlar bilan chambarchas bog'liqdir.

3. Bahslashish va asosli fikr bildirish

Bahs va munozaralarda ishtirok etish shaxsda tanqidiy fikrlash, dalillash, o'z pozitsiyasini himoya qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu ko'nikma o'quvchiga muloqot jarayonida ishonch bilan fikr bildirish, o'z qarashlarini asoslash, boshqa fikrlarni inkor qilmasdan, argumentlar asosida rad etish yoki qabul qilish madaniyatini o'rgatadi. Asosli fikr bildirish madaniyati demokratik, ochiq va hurmatli muhitda muloqotni tashkil etishga xizmat qiladi.

4. Hamkorlik va jamoada ishlash

Zamonaviy ta'lim jarayonida ko'plab topshiriqlar jamoaviy shaklda bajariladi. Bu esa har bir ishtirokchidan boshqalar bilan ijtimoiy muloqot qilish, murosaga kelish, mas'uliyatni bo'lishish va guruh manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yishni talab etadi. Hamkorlik ko'nikmalari o'zaro hurmat, bag'rikenglik, ijtimoiy mas'uliyat va faol ishtirok orqali shakllanadi. Bu yo'nalishda o'quvchilar guruhli topshiriqlar, loyihalar, rolli o'yinlar orqali faol muloqotga jalb etiladi.

Muloqot ko'nikmalarining yuqoridagi turlari har qanday ta'lim bosqichida o'quvchilar va pedagoglar uchun muhim kompetensiya sifatida qaraladi. Bunday ko'nikmalarni shakllantirishda interfaol uslublar, o'yin texnologiyalari, bahsli mashg'ulotlar, jamoaviy faoliyatlar va kommunikativ metodikalar katta samara beradi. Muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish o'quvchilarda faollik, ijtimoiylik, fikrlash erkinligi, madaniy muloqot qilish qobiliyatini shakllantirish bilan birga, ta'lim sifatining oshishiga ham xizmat qiladi. Quyidagi interfaol metodlar muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda keng qo'llaniladi:

- “Aqliy hujum”: tezkor fikr almashinuvi orqali muloqotni rivojlantiradi[5].

- “Juftlikda ishlash” va “Guruhga bo'linib ishlash”: fikr almashish va tinglash ko'nikmasini oshiradi[6].

- “Rol o'ynash” : hayotiy vaziyatda muloqot qilishni o'rgatadi.

- “Debat” va “Munozara”: asosli fikr bildirish, savol-javob olib borishga o'rgatadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va eng asosiysi — samarali muloqotga kirisha olish qobiliyatini shakllantirish dolzarb vazifalardan biri sanaladi. Muloqot insonning ijtimoiy hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, uni maktab davridan shakllantirish zarur. Bunda interfaol metodlarning o'rni

beqiyosdir. Ayniqsa, aqliy hujum metodi o'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida e'tirof etiladi. Aqliy hujum – bu o'quvchilarning erkin va ijodiy fikrlashini rag'batlantirishga qaratilgan metod bo'lib, u guruhda yoki butun sinfda bajariladi.

Muayyan savol yoki muammo asosida barcha o'quvchilardan fikrlar olinadi, ularning har biri muhokama qilinadi, tanqid qilinmaydi va erkinlikka asoslanadi. Bu esa o'quvchilarda birinchi navbatda fikr bildirish madaniyatini shakllantiradi. Misol tariqasida, 8-sinfda “Atrof-muhitni muhofaza qilish” mavzusida o'tkazilgan darsni olaylik.

O'qituvchi dars boshida “Tabiatni muhofaza qilish uchun biz nima qila olamiz?” degan savolni o'rtaga tashlaydi. O'quvchilar guruhlariga bo'linib, aqliy hujum orqali fikr bildiradi: daraxt ekish, suvni isrof qilmaslik, plastikdan kam foydalanish, chiqindilarni saralash, elektr quvvatini tejash kabi takliflar bildiriladi. Dars so'ngida o'quvchilar bu g'oyalarni umumlashtiradi va eng dolzarblarini tanlab, o'z taqdimotlarini qilishadi. Ushbu dars davomida nafaqat ekologik ong shakllanadi, balki o'quvchilarning o'z fikrini erkin bayon qilish, boshqalarni eshitish, guruhda ishlash kabi muhim muloqot ko'nikmalari ham rivojlanadi.

Aqliy hujum metodi ayniqsa sust muloqot qiluvchi, tortinchoq o'quvchilar uchun ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ular o'zini erkin his qiladi, noto'g'ri fikr bildirishdan cho'chimaydi, chunki bu metodda har qanday fikr qadrlanadi. Shu tariqa, o'quvchi o'zini jamiyatda kerakli shaxs sifatida his eta boshlaydi. Xulosa qilib aytganda, aqliy hujum o'quvchilarni muloqot jarayonida faol ishtirok etishga undaydi. Bu metod orqali o'quvchilarda shaxsiy fikrni bildirish, boshqalarga hurmat bilan yondashish, murosaga kelish, ijodiy va tanqidiy fikrlash kabi zamonaviy shaxs uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar shakllanadi. Bunday yondashuvlar ta'lim-tarbiyada nafaqat bilim berishga, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Rol o'ynash – bu o'quvchilarning turli hayotiy vaziyatlarda belgilangan rollarni bajarish orqali o'zini boshqalarning o'rniga qo'yib ko'rishi, muammoni tushunishga harakat qilishi va uni hal etishga intilishi bo'yicha tashkil etiladigan metoddir. Bunda o'quvchi aktyor sifatida emas, balki ijtimoiy rol egasi sifatida chiqadi. Ushbu metod muloqot ko'nikmalarini amaliy shaklda rivojlantirish uchun nihoyatda qulay vositadir. Rol o'ynash o'quvchilar orasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlaydi, sustkash yoki uyatchan o'quvchilarni faollashtiradi. Bunday o'yinlarda qatnashgan o'quvchilar o'z fikrlarini aytishga, uni asoslashga, boshqalarning fikrini qadrlashga o'rganadilar. Natijada ularning muloqotdagi ishtiroki kuchayadi va ijtimoiy faolligi ortadi. Bu metod o'quvchilarning ijtimoiy-psixologik rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularni hurmat, bag'rikenglik, empatiya va hamkorlik ruhida tarbiyalaydi.

O'qituvchi o'quvchilarda muloqotga kirishishga tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda, interfaol metodlarni puxta rejalashtirishi, har bir o'quvchining ishtirokini ta'minlashi lozim. Bu o'zaro hurmat, erkinlik va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi. Interfaol metodlar o'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Ular nafaqat o'quv jarayonini jonlantiradi, balki o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tinglash va bahs yuritish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Ushbu metodlarni tizimli ravishda qo'llash, ularni o'qituvchilarning metodikasiga joriy etish zamonaviy ta'limning muhim vazifasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduqodirov A. va boshq. Interfaol ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.
2. Karimov R.X. Ta'limda zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
3. Xolbekova N. Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar. – Samarqand, 2019.
4. Alimov M. O'quvchilar bilan samarali muloqot. – Buxoro, 2022.
5. Raxmonova G'. Ta'limda aqliy hujum va insert usullari. – “Ta'lim va taraqqiyot” jurnali, 2023, №2.
6. Shermatov B. Guruhli ish orqali kompetensiyalarni shakllantirish. – “Pedagogik mahorat” jurnali, 2022, №1.
7. Rizaev T. O'quvchilar faoliyatini interfaol metodlar orqali tashkil etish. – Andijon, 2021.
8. Xolboyev M. Bahs va debat darslarini tashkil etish metodikasi. – “Metodik xizmat axborotnomasi”, 2023, №3.
9. Yo'ldoshev B. O'qituvchi faoliyatida interfaol metodlar. – Navoiy: PTTM, 2022.
10. Abdullayeva D. Shaxsiy kompetensiyalarni rivojlantirishda metodik yondashuvlar. – “Ilm va taraqqiyot”, 2024, №4.